

Како објаснити „умор од успона“ који је обузео Србе 1918, али и 1945. године, самозадовољство оствареним, жељу „да се предахне“ и престане са „стежањем каиша“. Из којих све углова треба сагледати губитке читавих генерација? На који начин одмерити штету насталу запостављањем започетих послова на плану економије, образовања, културе?



Са академиком Љубодрагом Димићем у сусрет Дану државности

СРБИ СУ НАРОД СА ИДЕНТИТЕТОМ И ИСТОРИЈОМ

Победе и порази испуњавају историју сваког народа, па тако и српског. На раскрсницама историје друштвене елите српског народа бирале су пут који води у непознато. Показало се да је њихов избор у светским ратовима и 1914. и 1941. представљао „избор праве стране у историји”, а то је најдиректније утицало на судбину и народа и државе. Исказивање патриотизма и слободарства, националног одушевљења, спремност на пружање отпора освајачима, било је код Срба несумњиво. Са протоком времена у прилици смо да јасније видимо грешке које су чињене, сагледамо цену која је плаћена, одмеримо разлоге који су утицали да историја крене неким другим путем од жељеног.

Пише Драгана МАРКОВИЋ

Упитан у првој години короне о чему интензивно мисли тих дана у изолацији, одговорио је да преиспитује себе и своје животно искуство. „Врти ми се по глави наслов оног старог филма – Живеће овај народ” – додао је. Шта је то у овом народу што га води да истраје, опстане, победи, колико је и како плаћао своје победе, историју и идентитет, али и „умор од успона” који га је обузимао после великих победа, шта је то што треба да спозна о свом месту у историји и садашњем историјском тренутку, у коме српско питање, као и судбина јужне српске покрајине, имају пресудно место, разговарамо са академиком Љубодрагом Димићем, до скоро шефом Катедре за историју Југославије Филозофског факултета у Београду, руководиоцем Одбора за историју 20. века Српске академије наука и уметности, историчаром који је увек разапет између времена које истражује и времена из кога истражује прошлост. Та „стајна тачка” ипак даје могућност да се завири у будућност.

Вероватно би читава књига могла да се напише о томе како су нас током историје великих ратова, са нескривеном дозом поштовања, видели други – пријатељи и непријатељи. „Срби су народ са идентитетом и историјом, и то има своју цену” – Ваше су речи. Разговарамо у сусрет Дану државности. Како Ви у основним одредницама видите данас идентитет српског народа – ту основу српског бића?

– Бројна обележја одређују идентитет сваког народа, па и српског. Да бисмо уопште били у прилици да сагледамо идентитет српског народа данас и одмеримо оно трајно присутно и постојано што опстаје упркос променама, али и оно што је склоно променама под утицајем нових искустава, неопходно је покушати „сетити се” историје српског народа, посебно оне у XX веку, узрока и повода ратова које је у њему тај народ водио, држава које су настајале и нестајале уз велике жртве Срба и демографске поремећаје, као и истакнутих појединца који су трајно уградили своје име у историји, култури, науци... Свакако се треба подсетити и појава које су одређивале смисао века, процеса, револуционарних и модернизационих, који су мењали структуру друштва и понашање појединца, провозирали кризе идентитета, изнова тражили одговоре на питања ко смо, одакле смо, где идемо и чему тежимо. Подједнако је битно присетити се културе, језика, наслеђа као својеврсног „историјског резервоара” испуњеног старим и новим садржајима и стеченим искуствима, као и процеса који су трасирали правце којим је кренула историја...

Све је то, свесно или подсвесно, присутно у идентитету нараштаја који из свога времена, постављајући питања прошлости, настоји да сагледа и разуме будућност, оно што пристиже и за шта се треба спремити. Историја, тле, држава, школа, црква, култура, време у коме живимо, систем прихваћених вредности... утичу на континуитет на- ➤

слеђеног, трајног, постојаног и истовремени преображај онога што смо били, што јесмо и чему тежимо да будемо.

Који су, у тако сложеној структури идентитета, национални интереси које бисте издвојили као најзначајније?

– Просвећивање нације, образовање, здравље, морал, формирање радних навика, неговање врлина... неки су од интереса који обезбеђују будућност сваком народу, па тако и Србима. За мене као историчара један од кључних националних интереса је знати истину о прошлости. Наша обавеза је да, још једном, критички преиспитамо знање које имамо о историји српског народа. Архивски извори, објављена грађа, штампа и периодика, сачувано историографско наслеђе, морају бити изнова подвргнути критичкој анализи научника. У том одговорном послу, где истраживача обузима „сумња без краја”, помоћ развијеног методолошког поступка историјске науке и истраживачки сензибилитет генерације којој припада свакако ће бити од помоћи. Истинољубивост је неопходна. То је једини пут досезања до поузданог научног знања о прошлости, до приближавања истини о прошлости „онаквој каква је уистину била”.

Постојеће „знање” о прошлости српског народа свесно се и систематично запоставља и игнорише, кривотвори, минимизира, своди на изобличене представе о ономе што је уистину било, квари и тиме насилно мења историјска свест генерација. Многи су заинтересовани за деструкцију научног знања, политизацију историјске слике прошлости српског народа, наметање историографске „истине” која са историјским догађајима, појавама и процесима нема много заједничког. То додатно обавезује научнике да критички сагледају прошлост, саопште рационално знање до кога су досегли, подигну глас против некритичке политизације и кривотворења слике прошлости.

„Српско питање је отворено у двадесетом веку и све велике кризе на Балкану имају везе с њим” – кажете. Колико је српско питање европско питање, или – кога се, осим Срба, то питање највише тиче?

– Српско питање није маргинално питање европске модерне историје, већ питање чије „отварање” и „решавање” превазилази унутрашње границе српске државе и Српства. Оно се односи и на народе са којима Срби живе смешани, као и на суседне народе и државе, добија европске размере и утиче на међународни поредак. Српско питање се тиче и интереса великих сила на Балкану, Медитерану и Европи. Оно има историјску димензију, али и економски, културни, политички потенцијал, а исто тако важан је сегмент тзв. „источног питања”. Ово питање про-

изводи последице које је тешко, али нужно зарад будућности, целовито и критички сагледати, разумети, суочити се и покушати разрешити.

Тако је било у годинама српске револуције (1804–1835), Велике источне кризе (1875–1879), Анексионе кризе (1908), балканских ратова (1912–1913), Првог светског рата (1914–1918), Другог светског рата (1941–1945), у времену које је означило пад Берлинског зида, крај хладног рата, успостављање новог светског поретка и разбијања југословенске државе (1989–2000), у годинама у којима је дошло до „разилажења” Србије и Црне Горе и једностраног проглашења такозване Републике Косово (2006–2008). Тако је и данас.

„Мислим да би српско питање требало да обухвати и Србе трију вера, као што је својевремено говорио Вук Караџић. Ишчезнућу тог типа Српства допринела је и сама СПЦ, која је у свом начину размишљања стављала знак једнакости између – православни и Срби” – рекли сте недавно. Чињеница је да смо тако изгубили Србе католике из Далмације, Србе који су примили ислам током владавине Турака... Које су још битне грешке Срби начинили у новијој историји, а које сада имају уплив на све што нам се дешава?

– Победе и порази испуњавају историју сваког народа, па тако и српског. На раскрсницама историје друштвене елите српског народа бирале су пут који води у непознато. Показало се да је њихов избор у светским ратовима и 1914. и 1941. представљао „избор праве стране у историји”, а то је најдиректније утицало на судбину и народа и државе. Исказивање патриотизма и слободарства, националног одушевљења, спремност на пружање отпора освајачима, било је код Срба несумњиво. Са протоком времена у прилици смо да јасније видимо грешке које су чињене, сагледамо цену која је плаћена, одмеримо разлоге који су утицали да историја крене неким другим путем од жељеног.

Током читавог XX века бројни нараштаји Срба сучељавали су се са искушењима која су проистицала из потребе очувања тешко стечене независности и њеног јачања.

Како се то одражавало на научну мисао? Колико је спознаја стварности зарад бољег оријентисања била делотворна?

– Историјско искуство говорило је да „балканско питање” чини скуп „ситних и крупних искључивости и лакозапаљивих сукоба”, да велике силе у складу са својим увек себичним интересима све сукобе балканских народа чине дубљим, неизвеснијим, трагичнијим, да је потреба малих народа и држава да своје интересе „уклопе” у интересе великих сила, да је прилагођавање предуслов опстанка, да је

Сматрам да је посебно важно указати на то да је идеја о Великој Албанији, чији су саставни (кључни) део Косово и Метохија, ма који назив је имала или има (Велика Албанија, територијална Албанија, етничка Албанија, Албанија Албанаца, природна Албанија...), данас једина балканска „мегалоидеја”, а која се реализује уз подршку САД и Европске уније



Спремност да прихвате и подрже хтења малих народа да до своје слободе, државе, самосталности, напретка сваке врсте, будућности досегну сопственим снагама, код великих сила никада није уистину постојала. Подједнако ни намера да знање о прошлости малих народа, онаквој „каква је уистину била”, буде афирмисано и укључено у светску размену знања о прошлости. Насупрот томе увек је био присутан себични интерес центара моћи да мале државе и народи у таквим покушајима буду спутани и ометени.

нужно пажљиво пратити све што се дешава на Балкану и Европи – сваки немир, побуну, нову идеју, заокрет у политици, супротстављене интересе – уколико се жели опстати и изборити будућност. Увек када је то знање стечено историјским искуством запостављано, чињене су грешке које су ускраћивале будућност. Отпори свим видовима модернизације производили су успорени преображај у модерно друштво и заостајање. Свесно подстицане политичке кризе нерационално су трошиле енергије и снаге нације. Слабљење демократских институција порађало је појаву тоталитаризама у којима су Срби проживели две трећине претходног столећа. То се најдиректније одражавало и на слабљење научне мисли и културе.

Загледаност у вође и формирање њихових култова (А. Карађорђевић, Ј. Б. Тито, С. Милошевић) резултирало је слабљењем критичког мишљења, чије одсуство будућност чини даљом и мање извесном. Присуство војске у политици порађало је милитаризацију друштва. Укидање демократских слобода чинило је да уместо „грађана” у држави постоје „поданици”. Економски развој пречесто није био оплемењен идејом социјалне правде. Насупрот интеграцији, на делу је било својеврсно уситњавање простора, његова маргинализација, удаљавање оних који на њему живе. Грешке са тешким последицама увек су чињене када политичке елите нису смиривале догађаје који воде сукобима различитих врста (социјалним, политичким, друштвеним, међудржавним), када нису имале жељу да контролишу расламсавање националних и друштвених процеса, када са потребном опрезношћу нису дефинисале властите спољнополитичке интересе и уклапале их у интересе великих сила, када су занемаривале историјско искуство да се на Балкану и Србији у локалним оквирима одиграва светска историја. Ратне победе осигуравале су будућност и „отварале могућност” за свестрани културни и национални развој...

Чини се да их нисмо баш најбоље искористили?

– Да, након њих било је неопходно бринути о подизању народног образовања, увећању народног богатства, подизању моралних врлина, формирању радних навика..., а то није чињено. На крају су остајале само поразне бројке које упечатљиво сведоче о учињеним грешкама. Пример може бити Први светски рат, који је представљао катастрофу какву свет до тада није видео. У рату је учествовало 65 милиона људи, погинуло је 10 милиона, умрло исто толико, рањено два пута више. Око четири милиона људи остали су инвалиди. Страхоте заробљеништва, логора и затвора

упознало је осам милиона људи. Рат је разорио привреду већине европских држава и учинио материјалну штету која је процењена на 360 милијарди долара. У наведеним бројкама садржани су и губици Србије – погинулих 370.000 војника и 630.000 жртава међу цивилима, 114.000 трајних војних инвалида заборављених од државе и остављених у нади да ће њихове ране „народ позлатити”, око 400.000 интернираних и упућених у логоре.

Према броју погинулих Србија је била на првом месту у оба ратна тора, јер је изгубила 26% мобилисаних војника. Око пола милиона деце остало је без хранитеља. У друштву чијих је готово 80% становништва живело на селу и од земље, сатрта села, необрађена поља, уништене и однете пољопривредне машине, страдао сточни фонд, значили су дугогодишњу глад и укидање будућности за већину становника Србије. Слично је стање било и у индустрији, где је ратом било разорено 544 предузећа, а уништено је 57% машина и инсталација. Према проценама економиста, укупна материјална штета у Србији, Македонији и на Косову и Метохији кретала се између седам и десет милијарди златних франака. Изгубивши најмање две петине свог укупног националног богатства, Србија је на крају рата личила на „костур”. Упркос ратној победи, мир је уместо спокојства доносио нове недаће.

Ту се отвара и питање зашто се исто поновило и у Другом светском рату, када је страдало око милион Срба? Колика је цена југословенске државе када су Срби у питању?

– Како објаснити „умор од успона” који је обузео Србе 1918, али и 1945. године, самозадовољство оствареним, жељу „да се предахне” и престане са „стењањем каиша”. Из којих све углова треба сагледати губитке читавих генерација? На који начин одмерити штету насталу запостављањем започетих послова на плану економије, образовања, културе? Да ли је тачно да су победе у рату биле праћене поразима у миру, или ти порази представљају грешке које су само једним делом могле бити избегнуте? Колико су нас у XX веку коштали „мамурлуци победа”, пренапрезања проистекла из жеља малог народа и државе да воде светску политику, за шта нису постојали људски, материјални, економски, технолошки, територијални ресурси и капацитети? Колико је Србе коштало повећање за политичким вођама, а не политичким програмима чија реализација води напретку? Питања је много. Подједнако и грешака, од којих се неке нису, а друге јесу могле избећи! Критички поглед у прошлост и научно знање у томе нам могу помоћи.

Кажете и да само наивни могу да мисле да се слика Првог светског рата случајно мења... Мења се ревизијом и слика Другог светског рата. Жртве се поново жртвују, а кривци перу руке пред историјом... Зашто је толико битна замена српског идентитета, коме је потребно да они који су се борили против фашизма буду проглашавани за фашисте? При том се све то догађа у време живих сведока, те не можемо а да се не запитамо шта нас чека у неком будућем?

– Историчари се слажу да ненаучна, ревизионистичка историографија брише, поништава и обесмишљава историју и историјски идентитет српског народа, врши деструкцију његовог имена, православне вере коју исповеда и цркве којој припада. Такође, она резултате његових колективних прегнућа и историјске доприносе појединаца који су му припадали умањује и приписује другим народима у окружењу. Тиме се подсмева уложеним генерацијским енергијама на стварању, модернизовању, изградњавању и одбрани државе (српске и југословенске). Таква ревизија историје омаловажава изборе које је на важним историјским прекретницама српски народ у XX веку чинио (1914, 1918, 1941, 1945, 1948, 1989, 1998...), а исто тако конструише нову „историју”, у којој за Србе нема места. Одузимајући људско достојанство и идентитет, она мења националну свест Срба – негирајући прошлост настоји да укине будућност српском народу.

Већ овако набројани проблеми говоре да су око изучавања и решавања „српског питања” у модерном времену сплетени и сучељени, подједнако данас као и у прошлости, политички и други интереси великих сила и њихових балканских сателита заинтересованих да међународне проблеме решавају нагодбама унутар постојећег „европског система”.

Спремност да прихвате и подрже хтења малих народа да до своје слободе, државе, самосталности, напретка сваке врсте, будућности, досегну сопственим снагама, код великих сила никада није уистину постојала. Подједнако ни намера да знање о прошлости малих народа, онаквој „каква је уистину била”, буде афирмисано и укључено у светску размену знања о прошлости. Насупрот томе увек је био присутан себични интерес центара моћи да мале државе и народи у таквим покушајима буду спутани и ометени.

Из тих разлога је и решавање „српског питања” захтевало време и големе националне енергије, тражило културне напоре, провоцирало политичке борбе и ломљење отпора спољних сила, производило нереална одушевљења, али и безнађа и депресије, садржало и трошило много радних енергија, као и емоција, али и пружало могућност да се рационално сагледају околности у свету и реално одмере могућности и моћи нације и државе. Енергија која је притом ослобађана директно је потирала постојање „великих царстава”, доводила у питање неприкосновену моћ „великих сила”, поништавала утицаје „доминантних идеологија”, обесмишљавала налоге оних који креирају „светске поретке”, обезвређивала „правила” и „системе” које су они на Балкану успостављали и прописи-

вали. Наравно, то је захтевало и подношење жртава које су мале народе, попут српског, по више пута у веку доводиле на ивицу егзистенцијалног опстанка и утицале да се они, понекад, исцрпљени уложеним, губе у деценијама које следе после извојеваних великих победа.

Ваше је мишљење да се та врста ревизије прошлости увек догађала када је успостављан, негиран или рушен светски поредак: 1918, 1933, 1939, 1945, 1989, а и данас.

– Српска историографија суочена је већ неколико деценија са чињеницом да политички мотивисана ревизија историјске слике прошлости брутално поништава и омаловажава резултате до којих долазе историчари – научници. Промене настале у сфери политике деведесетих година XX века, подједнако као и оне из 1918. или 1945, оставиле су свој траг у мисли о друштву, а онда и у историографији. Прве жртве ревизије историје су историјски подаци и чињенице. Историчара потискује пропагандиста, политичар, трибунал, који себе самопрокламују у онога ко изриче коначну и непорециву истину о прошлости. „Истину” у коју се не сме сумњати. „Истину” коју је кажњиво порицати. „Истину” која са „оним што је уистину било” нема додирних тачака!

У времену у коме живимо, највећим делом, то је последица промене у политици и друштву са краја XX века, која је оставила свој траг и на промену у мисли о друштву, а тиме и у историографији. Виђење прошлости је измењено. Крајњи резултат целог тог процеса је „конструкција” новог „друштвеног сећања”, „нове историје”, „историје” која одговара потребама политичких снага које су на власти и великих сила које су господарице света. Лажна, фалсификована слика прошлости „отвара” простор за појаву стереотипа и нових историјских митова који својом природом мењају, политизују, идеологизују историјску и друштвену свест појединца и спутавају друштвени развој. То се, коначно, самим поступком ненаучне ревизије историје и жели постићи.

Један од кључних безбедносних изазова Републике Србије је и питање Косова и Метохије. „Пре више од 140 година, у предвечерје Берлинског конгреса, албанска политичка елита окупљена око Цинцарина Пашка Васа осмислила је пројекат вилајетске Албаније. Енвер Хоџа је то називао Албанијом Албанаца. А да би се то и остварило, било је потребно истребити друге са тог простора – све оне који су другачије вере и националног опредељења од самих Албанаца” – подсетили сте недавно. „Косово није мит, оно је за Србе патња, историја” – рекао је недавно за „Одбрану” Петер Хандке. Пред каквим се то избором Србија данас налази?

– Косово и Метохија у српској историјској вертикали има велики значај и много значења. Косово и Метохија је средиште српске културе, уметности и традиције, окосница епске вертикале у српској историји, темељ идентитета Срба и њихове самосвести да су историјски народ. Данас, у новом геополитичком и административно-управ-

ном поретку који креирају глобални центри моћи, потиснуто и девастираном појму сведеном само на реч Косово циљ је сужавање српске историјске и националне свести. Али Косово и Метохија данас је и „отворена” историографска тема, чији значај умногоме превазилази постојеће знање.

Историчари знају да је политика која се води на кратак рок, „на парче” и без плана, уз уцене, ултиматуме и наметнута решења, непоштовање онога што је већ договорено, обесмишљавање свих међународно-правних норми. То је политика коју Запад данас води када је у питању простор Косова и Метохије. Та политика је најчешће штетна, а резултати који се тако постижу су изнуђени и краткорочни. Историја нас, такође, учи да често и „замрзавање” конфликта не даје очекивани резултат. Ипак, морамо бити свесни да су Албанци 140 година, почев од Берлинског конгреса из 1878. године до данас, упорно „радили” на реализацији пројекта о Великој Албанији и да је сада потребно да и Срби, са подједнаком упорношћу, истрајношћу, знањем и енергијом раде на обесмишљавању великоалбанске идеје, објашњавању виталних интереса српског народа и потреби да Косово и Метохија или поједини делови тог простора насељени Србима остану у саставу српске државе.

Другим речима, треба дипломатским средствима, у политичким, али и научним центрима који креирају светску, европску и балканску политику, саопштити и изборити се за подршку ставовима српске стране, дефинисати српске интересе, указати на погубне последице постојећих решења, подстаћи критичко преиспитивање свега учињеног, са великим дипломатским умећем представити своје интересе као интересе великих сила и тако их уклопити у глобалне концепте, заложити се да знање утиче на будућност простора и оних који на њему живе. Да би се то постигло потребан је план и континуитет у раду, уз краткорочно, средњорочно и дугорочно одређивање кључних

политичких циљева, у чијој би реализацији учествовало више генерација.

Колико историчари, критичким сагледавањем прошлости и искустава које она баштини, у том великом, дуготрајном и значајном процесу могу да помогну?

– Њихов би задатак био да знањем о прошлости „хране” политичаре, рационализују политику и формирају доминантно-критичку историјску свест у друштву. Решење до кога се преговорима може доћи може бити трајно једино уколико су њиме подједнако задовољне (или незадовољне) обе преговарачке стране и уколико постоје гаранتي који ће својим ауторитетом потврдити да ће договорено у свим сегментима бити и реализовано. Једнострано решења, изнуђена решења, наметнута решења, решења која немају поуздане, непристрасне и кредибилне гаранте, нису трајна и нису решења. На њих не треба пристајати. Она провоцирају нове сукобе.

Смаграм да је посебно важно указати на то да је идеја о Великој Албанији, чији су саставни (кључни) део Косово и Метохија, ма који назив да је имала или има (Велика Албанија, територијална Албанија, етничка Албанија, Албанија Албанаца, природна Албанија...), данас једина балканска „мегалоидеја”, а која се реализује уз подршку САД и Европске уније. Реализација идеје о Великој Албанији у континуитету дестабилизује Балкан и најдиректније доводи у питање територијални интегритет више држава (Србије, Црне Горе, Македоније, Грчке). Албанске политичке елите су у континуитету дугом 140 година тражиле и налазиле кредиторе идеје о Великој Албанији међу великим европским силама, најчеће сучељених интереса и заинтересованих за Балкан (Османско царство, Хабзбуршка монархија, Италија, Трећи рајх, Совјетски Савез, Кина, данас САД и Европска унија). Идеја о Великој Албанији у целом историјском периоду 1878–1918. имала је антисловенски, антисрпски, антигрчки карактер.

Косово не треба признати. То не значи да се треба супротстављати ставовима Запада, али ни да треба нерационално попуштати под уценама истог тог Запада. Треба пажљиво процењивати ситуацију и своје интересе уклапати у интересе водећих држава света на Балкану. Оне који одлучују треба убедити да ми штитимо њихове интересе у овом делу Европе.



Исто тако је важно напоменути да Косово и Метохија не исцрпљују амбиције носилаца великоалбанске идеје ни када је у питању територија Србије, већ се рачуна са зракастим ширењем простора који Албанци сматрају својим – Санџак са Новим Пазаром и Сјеницом, као и Прешево, Медвеђа, Бујановац...

Великоалбанску идеју подржавају политичке, интелектуалне, економске, војне, криминалне елите са целог простора назначеног „границама” Велике Албаније. То је пројекат подржан од највиших државних институција Албаније и такозваног Косова, као и кључних научних институција (Влада и министарства, Скупштина, Академија наука у Тирани...), културних и просветних тела, свих политичких странака, обавештајних служби (јавних и тајних), племенских и братственичких организација, верских заједница (посебно исламске, али и католичке), бораца такозване ОВК, албанске дијаспоре у свету, добро плаћених лобџа, мафијашких вођа, подмићених конгресмена и сенатора...

Са сигурношћу можемо рећи да се албанска политичка елита неће добровољно одрећи великоалбанске идеје. Тако размишљајући сваки пристанак на признање самопрокламоване државе Косово истовремено ће отворити питање других делова Србије, али и других балканских држава, који се налазе у оквирима Велике Албаније. О томе говоре „Платформа за решавање албанског националног питања” коју је октобра 1998. објавила Академија наука у Тирани и „Платформа о природној Албанији” из 2009. године. Могућност за сталну дестабилизацију Србије је несумњива. Притом напомињемо да је границе између српске (југословенске) државе и Албаније одредила међународна заједница (Мировна конференција у Лондону из 1913, Мировна конференција у Паризу из 1919, Конференција амбасадора држава победница у Првом светском рату из 1925) и да би свако пристајање на „нову границу” потенцијално пружало могућност да она, уз благонаклон однос Запада према Албанцима, буде повучена знатно северније, источније и западније – код Ниша или Крушевца, уз заповедање Санџака и целог копаоничког простора, докле сежу амбиције албанских политичара.

Подсећамо и да део великоалбанског програма заговара „свети рат” против хришћана (џихад), тако да постоји реална могућност да заговорници великоалбанске идеје, у наредној фази, свог покровитеља пронађу унутар оних снага које заговарају радикални ислам и формирање Калифата. После балканских ратова (1912–1913. године) српско питање решавано је на изванисламистичкој основи. После 2007. године и једностраног признања такозване државе Косово од стране Запада део српског питања се изнова решава на исламистичкој основи. Признање Косова од стране Србије дало би легитимитет том процесу.

Како у овом тренутку сагледавате ситуацију на Косову и Метохији? Како читате информације које на ову тему стижу у јавност?

– Површна сазнања која из медија имамо говоре нам о неуспеху мисије (свесном или несвесном) „међународне заједнице” на Косову и Метохији. Основни циљ присуства – остваривање „позитивног мира” – није остварено. Масовнија комуникација међу грађанима различитих етничких група (пре свега Срба и Албанаца) не постоји. Међусобно поверење није успостављено. Финансијска улагања нису обезбедила економски напредак, али су повећала корупцију којој нису одолели ни чланови међународне мисије. Разлози нетрпељивости нису умањени. Демократски поредак није успостављен. Криминал и безакоње царују на Косову и Метохији. Злочини нису расветљени и процесуирани. Страх и даље обузима целокупно неалбанско становништво. Процес повратка избеглица се омета и административним мерама, и неформалним поступцима албанског становништва. Власници имовине из редова српског народа и државе нису у прилици да је поврате. Политичке елите се понашају неодговорно. Страни фактор аболира ратне злочинце и користи их у складу са својим политичким циљевима. Формирање Суда за ратне злочине ОВК под знаком је питања. Правна држава не постоји, а правни систем не функционише. Једнакост за све категорије грађана не постоји у стварности. Социјално раслојавање се убрзано наставља. Некадашњи ситни шверцери временом су постали крупни криминалци и „контроверзни бизнисмени”. Слободно кретање становништва није обезбеђено. На Косову и Метохији „угушена је перспектива”, а тиме и смањена могућност за опстанак Срба...

Имплементација договореног у Бриселу није реализована са албанске стране. Заједница српских општина није формирана. Присуство Срба у државним институцијама још увек има декоративни карактер. Албанска страна северни део Косова и Метохије сматра делом „Републике Косово”, док Срби одбацују косовску независност. Албанска и српска мафија међусобно сарађују. Инциденти различите врсте су и даље чести. Пристрасност међународне заједнице на свим нивоима је видна, а учинак њиховог рада добрим делом штетан. Наведене чињенице не охрабрују у уверењу да би признање једнострано проглашене државе Косово могло да промени било шта од наведеног. За промену постојећег стања потребно је много више од обећања и непоузданих гаранција – за почетак одрицање од идеје о Великој Албанији и терора као начина постицања политичких циљева.

Како онда водити дијалог, када друга страна очигледно није заинтересована?

– Мишљења сам да дијалог треба наставити, била би грешка прекидати га, али му и лагано, у мери у којој је то могуће и реално, наметнути услове, теме и темпо који Србији и краткорочно и дугорочно више одговара. Косово не треба признати. То не значи да се треба супротстављати ставовима Запада, али ни да треба нерационално попуштати под уценама тог истог Запада. Треба пажљиво процењивати ситуацију и своје интересе уклапати у ин-

тересе водећих држава света на Балкану. Оне који одлучују треба убедити да ми штитимо њихове интересе у овом делу Европе. Време ће, надамо се, донети повољнију историјску ситуацију, у којој ће Србија, економски јача, модернија, ослобођена од наметнутих хипотека, боље позиционирана, ослоњена на пријатеље, са више успеха моћи да решава постојеће проблеме на међународном плану. Рађање биполарног света то наговештава. Успон Србије, који је несумњив, то наговештава. Притом напомињемо да историчар није „социјални прогностичар”, али му познавање процеса дугог трајања и увид у документе „отвара” могућност да на трен завири у будућност. На политичарима је да доносе одлуке, а увек је добро када то чине у сагласности са постојећим научним знањем.

Како са позиције знањем утемељене „стајне тачке” видите савремени Балкан, као и положај Србије у њему?

– Историјско искуство простора на коме живи српски народ показује да локални сукоби и ратови не одређују судбину тог простора, већ воља и интереси великих сила. Из тих разлога њихову наклоност треба придобити и клонити се сваког вида спољнополитичке „изолације”. Уситњавање тог простора је погубно, оно води свеукупној маргинализацији и провинцијализацији, зато сигурну будућност треба тражити само у интегративним процесима. Модернизација државе и друштва је императив епохе, она мора обухватити све сфере друштвеног живота (економију, образовање, комуникације, војску, државну управу, свест становништва) и све делове земље. Без тог вида напретка Србија није у стању да учини више од „дипломатског протеста” и добије више од „скромног уступака”. Историја живота на Балкану нас учи да треба смиривати догађаје који користе другима, контролисати процесе и кризе чије је распламсавање у супротности с властитим интересима и прецизно сагледати и дефинисати властите политичке интересе и уклапати их у владајуће глобалне концепције.

Битно је схватити да се на Балкану у локалним оквирима одиграва светска историја и да из тих разлога са највећом пажњом треба регистровати и анализирати „сигнале” који стижу из европских престоница и светских центара моћи, Вашингтона, Брисела, Москве, Пекинга... Неходно је нужно сарађивати са суседним народима и балканским државама и поред јасне свести о супротстављеним интере-



Историчари знају да је политика која се води на кратак рок, „на парче” и без плана, уз уцене, ултиматуме и наметнута решења, непоштовање онога што је већ договорено, обесмишљавање свих међународно-правних норми. То је политика коју Запад данас води када је у питању простор Косова и Метохије, а она је најчешће штетна. Резултати који се тако постижу изнуђени су и краткорочни.

мали били, истовремено повећава утицај и демонстрира неопходност присуства у светској политици. Тако се у њој постаје субјекат. Отуда на догађања на сваком делићу територије Косова и Метохије и Србије увек треба гледати шире, уз разумевање историјског контекста који је свевропски и светски.

Водили сте државну Комисију за истину и помирење 2001. године. Да ли су те две одређујуће категорије могуће на овом простору – истина и помирење?

– Помирење је могуће! Помирење је могуће само уколико се приближимо истини о прошлости. Истини о прошлости онаквој „каква је уистину била”, а не какву ми желимо да „обликујемо” и „презентујемо” у складу са интересима државе, нације, класе, вере, појединача... Научни метод нам помаже да умиримо страсти, потиснемо личне и колективне интересе, свестрано сагледамо прошлост, дођемо до закључака који нису пристрасни, приближимо се истини о прошлости која „никада није коначна” и која се увек може надопуњивати, делом и мењати, у складу са новим научним истраживањима и резултатима до којих се на такав начин дошло...!

Фото: Горан Станковић